

mütefekkir

Aksaray Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi Dergisi

cilt / volume: 5 • sayı / issue: 10 • aralık / december 2018 • 417-434

ISSN: 2148-5631 • e-ISSN: 2148-8134 • DOI: 10.30523/mutefekkir.506141

İDEOLOJİNİN KUR'ÂN YORUMUNA YANSIMASI -MEVDÛDÎ'NİN YÛSUF SÛRESİ 76. ÂYETİNİ TEFSİRİ ÖZELİNDE-

Reflection of Ideology in the Interpretation of the Qur'an

-Specific to Maududi's Explanation About the Seventy-Sixth Verse of Surah Yûsuf-

Süleyman NAROL

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı

Assistant Professor, Selçuk University, Faculty of Islamic Sciences

Department of Tafseer Konya, Turkey

snarol@selcuk.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0003-0828-6819>

Muhammed ERSÖZ

Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı

Assistant Professor, Selçuk University, Faculty of Islamic Sciences

Department of Tafseer Konya, Turkey

muhammed.ersoz@selcuk.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0002-7693-7428>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14.08.2018

Kabul Tarihi / Accepted: 12.10.2018

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2018

Atıf / Cite as: Narol, Süleyman - Ersöz, Muhammed. "İdeolojinin Kur'ân Yorumuna Yansıması - Mevdûdî'nin Yûsuf Sûresi 76. Âyetini Tefsiri Özelinde-". *Mütefekkir* 5/10 (Aralık 2018): 417-434. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.506141>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve bir intihal yazılımı ile taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. No plagiarism has been detected.

Copyright © CC BY-NC-ND Published by Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi - Aksaray University, Faculty of Islamic Sciences, Aksaray, 68100 Turkey.

İDEOLOJİNİN KUR'ÂN YORUMUNA YANSIMASI -MEVDÛDÎ'NİN YÛSUF SÛRESİ 76. ÂYETİNİ TEFSİRİ ÖZELİNDE-

Süleyman NAROL - Muhammed ERSÖZ

Öz

Her müfessir, döneminin siyasi, sosyal ve kültürel ortamından etkilenmiştir. Buna müfessirin kendi bilgi birikimi, ideolojisi, düşünce sistemindeki öncelikleri ve vazgeçilmezleri eklenince ortaya koyduğu yorumlar da hiç kuşkusuz bu etkilerden bağımsız olmayacaktır. Bu durum zamanla Kur'ân yorumunda âyetin tarihsel bağlamından uzak yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mevdûdî de sömürge sonrası Hint alt kıtasında ortaya çıkmış olan yeni siyasi ortama uygun olarak benimsediği söylemi Kur'ân yorumuna yansıtmıştır. Onun söyleminin yansımalarından birisi de Yûsuf Sûresi 76. âyeti hakkındaki yorumudur. Mevdûdî, bu ifadeyi ilk muhataplardan gelen rivâyetlere ve genel kabule aykırı olarak kendi siyasi ve ideolojik görüşleri bağlamında yorumlamakta ve kendi görüşüne uymayan yorumları dil kuralları açısından tenkit etmektedir. Hâlbuki bahse konu olan ifadeye dair, rivâyet tefsirlerinde ve erken tefsir kaynaklarında Mevdûdî'nin görüşünü destekleyen herhangi bir argümana rastlamak mümkün değildir. Mevdûdî'yi bu şekilde yorumlamaya sevk eden en önemli etkenlerden birisi, yaşadığı dönemin refleksif bir tavrı olarak değerlendirilebilir. Bu, Kur'ân yorumunda insan unsurunun ne denli etkili ve belirleyici bir unsur olduğunu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışmamızda öncelikle kısaca Mevdûdî'nin yaşadığı siyasal ortam ve onun siyasi görüşlerine değinilecektir. Akabinde çalışmamıza konu olan âyetin Kur'ân'ın ilk muhatapları tarafından nasıl yorumlandığı ortaya konularak âyetin anlam-yorum çerçevesi belirlenecektir. Bir sonraki aşamada da Mevdûdî'nin bunca rivâyetleri göz ardı ederek eleştirel bir bakışla yorumlamasının gerekçeleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsîr, Mevdûdî, Hint Alt Kıtası, Anlam, Yorum.

Reflection of Ideology in the Interpretation of the Qur'an -Specific to Maududi's Explanation About the Seventy-sixth verse of Surah Yûsuf- Abstract

Each mufassir has been influenced by the political, social and cultural environment of his time. In addition to this, when his knowledge, ideology, priorities and indispensables for his system of thought are also taken into consideration, no doubt, the interpretations that he puts forth will not be independent of these effects. This situation has led to the emergence of interpretations of the Qur'anic verses that are contrary to the historical context of verses. In accordance with the new political environment that emerged in the post-colonial period of Indian subcontinent, Maududi also reflected the discourse he adopted in the Qur'anic interpretation. One of the reflections of his discourse is about his interpretation of the seventy-sixth verse of Surah Yûsuf. Maududi interprets this expression in the context of his own political and ideological views; but in a way that is contradictory to the narratives from the first addressees and to the general acceptance. Moreover, he criticizes this prevalent interpretation that does not confirm his own view, in terms of language rules. However, it is not possible to encounter any arguments that support his explanation in the books of tafseer bi al-riwaya and in the early tafseer sources. One of the most important factors, that led Maududi to interpret in this way, can

be considered as a reflexive attitude of the period he belongs to. This case is very important to show how effective and decisive the human factors are in the Qur'anic interpretation. In this study, first of all, the political environment in which Maududi lived and his political views will be mentioned. Then, the meaning of the questioned verse will be determined and the meaning-interpretation framework of the verse will be detected by revealing how the first addressees interpreted it. In the next stage, the reasons for Maududi's judgmental interpretation of the passage by criticizing and ignoring these numerous narratives, will be tried to determined.

Keywords: Tafseer, Maududi, Indian Subcontinent, Meaning, Interpretation.

GİRİŞ

Mevdûdî üzerine ülkemizde yapılan çalışmalara baktığımızda onun tefsirinin farklı yönleriyle ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmalarda onun, müteşâbih âyetlere yaklaşımı,¹ Enfâl 67 ve 68. âyetler hakkındaki yorumları² ve Mevdûdî'nin "Hâkimiyet" kavramı üzerine *Tefhimu'l Kur'an*'da yaptığı yorumlar³ ele alınmış olup bunlar konumuzla doğrudan ilgili değildir.

Ömer Başkan'ın, Mevdûdî'nin Kur'an yorumunda politik söylemini araştırdığı ve onun Kur'an yorumunu belirleyen temel dinamiklerini ve kullandığı kavramların içeriklerini tespit ettiği "Kur'an Yorumunun Politik Bağlamı -Mevdûdî Örneği-" isimli çalışması ise konumuzla yakından ilgilidir. Çalışma Mevdûdî'nin politik söyleminin teorik yönlerini ele almış ve bazı tespitlere ulaşmıştır. Bizim çalışmamız bu araştırmaya katkı mahiyetinde olup Yûsuf sûresinin 76. âyetine dair Mevdûdî'nin yorumlarının değerlendirilmesi ile sınırlıdır.⁴

Burhan Çonkor'un "Mevdûdî'yi Kitâb-ı Mukaddes'e Müracaata Sevk Eden Âmiller" isimli çalışması ise Mevdûdî'nin kutsal kitaba müracaat sebeplerini irdelemiş ve bu sebepleri yedi başlıkta ele almıştır:

1. Kur'ân'la karşılaştırmalar yaparak Tevrat'ın tahrif edildiğini göstermek
2. Kur'ân hakkındaki şüpheleri gidermek ve Kur'ân'ın Kitâb-ı Mukaddes'ten kopya edildiği iddialarına cevap vermek
3. İsrâîlî kaynaklar arasındaki çelişkileri ortaya koyma

¹ Ali Karataş, "Mevdûdî'nin (1903-1979) Tefsirinde Müteşâbih", *International Journal of Science Culture and Sport 2*/Special Issue 1 (Şubat 2015): 605-622.

² Enes Büyük, "Mevdûdî'nin Enfâl 67 ve 68. Âyetler Hakkındaki Yorumuna Eleştirel Bir Yaklaşım", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD) 2/1* (Ağustos 2015): 89-12.

³ Bk. Ayşe Yıldırım, *Hâkimiyet Kavramıyla İlgili Olarak Tefhimu'l Kur'an'da Yer Alan Yorumların Tahlili* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009).

⁴ Detaylı bilgi için bk. Ömer Başkan, *Kur'an Yorumunun Politik Bağlamı Mevdudi Örneği* (Ankara: Berikan Yayınları, 2010).

4. Ehl-i Kitap'ın yanlışlarına kendi kaynaklarından delil getirme
5. Kitâb-ı Mukaddes ile Kur'ân'ın mutâbık olduğu yerlere işaret etme
6. Kur'ân'a muhâlif olan yerleri zikretme
7. Kur'ân'ı açıklamak maksadıyla müracaat etme⁵

Bizim çalışmamız, Mevdûdî'nin, kaynaklarımızda yer alan rivayetleri görmezden geldiğine dair tespitimiz açısından söz konusu bu çalışmadan farklılık arz etmektedir.

1. MEVDÛDÎ VE ONUN DÜŞÜNCE DÜNYASINI ETKİLEYEN TARİHSEL ŞARTLAR

1903-1979 yılları arasında yaşayan Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî'nin Kur'ân yorumunda etkisinde kaldığı en önemli faktörün yaşadığı coğrafyanın içinden geçtiği siyasi karışıklık ve Müslümanların bu belirsizlik ortamında kendilerine uygun bir rota bulma arayışı olduğu söylenebilir.

Mevdûdî'nin hayatının önemli bir kısmını geçirdiği Hindistan XVII. yüzyılın başlarında önce Portekizlilerin sonra da İngilizlerin, kıyılarında bir ticaret kolonisi oluşturduğu yer olmuştur. İngiltere kraliçesi I. Elizabeth kurduğu "British East India Company" isimli şirkete Hindistan'ın ticari faaliyet haklarını vermiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde Hindistan'da en büyük güç İngilizler olmuştur. Dönemin Babür devleti de eski gücünü kaybettiği için coğrafyayı yönetmek İngilizler için çok da zor olmamıştır. Bu süreçte fakirleşen halk hem köle gibi çalıştırılmış hem de gelenek ve göreneklerine aykırı bir muamele görmüştür. Tüm bu olumsuz gidışat 1857'de kanlı çatışmaların yaşandığı isyanla sonuçlanmıştır. İsyan neticesinde 1858'de yerlilerin birtakım haklar elde etmesine ve bürokraside daha etkin çalışmalarına imkân sağlayan "Hindistan'ın daha iyi yönetilmesi kanunu" çıkarılmıştır.⁶

Birinci ve ikinci dünya savaşına Hintliler İngilizlerle beraber savaşmışlar bu süreçte Hintliler bir uyanış dönemine girmiştir. Bu dönemde içeride yaşanan huzursuzluk ve çatışma, bölünme riskini beraberinde getirmiştir. Bu sıkıntılı durum İngilizlerin Hindistan'dan çekilme sürecini hızlandırmış ve nihayet 1947'de İngilizler Hindistan'ı terk etmişlerdir. Aynı yıl Hindistan'dan ayrılan Pakistan bağımsızlığını ilan etmiştir.⁷

⁵ Detaylı bilgi için bk. Burhan Çonkor. "Mevdûdî'yi Kitâb-ı Mukaddes'e Müracaata Sevk Eden Âmiller", 21. *Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/11 (Ekim 2015): 161-178.

⁶ Azmi Özcan, "Hindistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 78.

⁷ Özcan, "Hindistan", 18: 79; Azmi Özcan, "Pakistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 148.

Mevdûdî'nin yaşadığı yıllara ve coğrafyaya bakıldığında genel olarak İslam dünyasının siyasi gücünü kaybettiği, halifeliğin kaldırıldığı, Batının İslam dünyasına siyasi üstünlük sağladığı, birçok İslam ülkesini sömürge haline getirdiği bir döneme rastlamaktadır. Özel olarak da yaşadığı coğrafya olan Hindistan'ın İngiliz sömürgesi altında yaşayıp bağımsızlık mücadelesi verdiği, iç çatışmaların yaşandığı, Pakistan'ın Hindistan'dan ayrıldığı ve istikrardan yoksun bir döneme tekabül etmektedir.

Mevdûdî gazeteciliğe erken yaşta atılmış ve bu sayede din ve siyaset ile ilgili görüşlerini paylaşma fırsatı bulmuştur. Nitekim Cem'iyte gazetesinde yazdığı yazılar *el-Cihâd fi'l-İslâm* adıyla kitaba çevrilmiştir. Daha çok Müslümanların içinde bulunduğu kötü durumu ele ala yazılar kaleme almıştır. Mevdûdî, yazılarında değindiği çözüm önerilerini fiiliyata geçirme gayretinde olmuştur. Dini-siyasi temelli olarak tanımladığı çözümü gerçekleştirmek için siyasi oluşumlarda yer almıştır. Nitekim 1920'de Hindistan Hilafet Hareketi'ne katılmış, ardından Müslümanların Afganistan'a göç etmelerini savunan Hindistan Hicret Hareketi'nde bulunmuştur. Dönemin siyasi hareketlerine katılmamış ve "Cem'iyetü Ulemâi Hind" hareketini Hint milliyetçisi Muhammed Ali Cinnah'ın (ö. 1948) Hindistan Müslümanları Birliği'ni de İslami esaslara bağlılık konusunda yetersiz gördüğü için tercih etmemiştir. Dönemindeki siyasi hareketlerle anlaşmadığı için kendisi yeni bir hareket başlatarak 1941'de Cemaati İslami'yi kurmuş, Pakistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra hareket ikiye ayrılmış, Mevdûdî de Pakistan'ın liderliğini üstlenmiştir.⁸

Mevdûdî insanların İslam dini ile ilgili hatalarını ve eksiklerini ortaya koymada siyaseti bir araç ve metot olarak görmüştür. Sömürgecinin etkisiyle Müslümanlar kendi miraslarına sahip çıkamamış, sahip çıkanlar ise hiçbir işlevi olmayan geçmişten tevarüs edilmiş anlayışa körü körüne saplanmış kalmışlardır. Mevdûdî'nin mücadelesinde en önemli hedefi sömürgecilerin egemenliği altındaki Müslümanları bu durumdan kurtarmak ve İslam kültürü içerisine sızmış Hint kültürünün etkisinden Müslümanları sıyrıp almaktır. Neticede de Pakistan'ı bir İslam devletine dönüştürmek ve diğer Müslüman ülkelere örneklik oluşturmak en önemli amacı olmuştur.⁹

Mevdûdî, Pakistan'ın kuruluş sürecine şahitlik etmiş ve Pakistan hükümetinin mutlak hâkimiyet sahibi Allah'ın iradesine ve emirlerine uyması gerektiğini ve İslam hukukunun, ülkenin temel yasasını oluşturması

⁸ Anıs Ahmad, "Mevdûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 432.

⁹ Anıs, "Mevdûdî", 29: 433; Ayşe Yıldırım, *Hâkimiyet Kavramıyla İlgili Olarak*, 10-12.

gerektiğini savunmuştur. Çünkü ona göre İslam hukukuna aykırı her türlü yasa geçersiz olacaktır.¹⁰

2. MEVDÛDÎ'NİN KUR'ÂN'A BAKIŞI

Mevdûdî her Müslüman gibi Kur'ân'ı İslam'ın temel kaynağı olarak görmesinin yanı sıra içinde bulunduğu siyasi faaliyetlerin de başucu kitabı olarak görmektedir.¹¹ Kur'ân'ın evrensel olduğuna vurgu yapan Mevdûdî toplumun bütün sorunlarının çözümünün Kur'ân'da olduğunu savunur. Bunun için de İslam'ın hem bireysel hem de sosyolojik planda siyaset ve yönetim başta olmak üzere her alanda hâkim olması için çaba sarf etmiştir.

Mevdûdî'ye göre İslam'ın emrettiği ibadetleri yapmak yeterli değildir. İbadetlerin yanı sıra Kur'ân'da bahsedilen hukuk kurallarının ve cezaların da uygulanması gerekir. Eğer bu hükümler uygulanmazsa İslam eksik yaşanmış sayılır. Mevdûdî, daha da ileri giderek bir ülkenin kanunları eğer şeriata göre düzenlenmemişse bunun, İslam'ın kabullenilmesi anlamına geleceğini söylemektedir.¹² Dolayısıyla Mevdûdî'ye göre İslam hukukunu uygulamayarak Allah'ın hâkimiyetini tanımayan yöneticilerin yönetimini kabul etmek de uygun değildir. Bunun için İslam'ın mutlaka devlet talep ettiğini savunmakta ve dinin yaşanmasını devlet şartına bağlamaktadır.¹³

Mevdûdî'nin bu görüşleri onun yeni bir söylem ortaya koyma gayretinde olduğunu göstermektedir. Yeni bir söylem ortaya koymak demek genel algılara itiraz etmek demektir. Dolayısıyla Mevdûdî klasik düşünceye eleştirel yaklaşmaktadır. Onun için tefsirinde ilk dönem müfessirlerin ittifak ettikleri görüşlere muhalefet etmekte ve bu görüşlere karşı bazen eleştirel bir dil kullanmaktadır. Mevdûdî'nin hayatı ve görüşleri incelendiğinde bunun çok da yadırganacak bir durum olmadığı görülecektir. Ancak Mevdûdî'nin bu özelliği onun ilmi bir kişilik olmadığı anlamına da gelmemektedir. Örneğin Kasım 1959'da Kur'ân'da adı geçen yerleri görmek ve tefsir için bazı bilgiler toplamak amacıyla Suudi Arabistan, Ürdün,

¹⁰ Anı, "Mevdûdî", 29: 432; Ali, Karataş, "Mevdûdî'nin (1903-1979) Tefsirinde Müteşâbih". *International Journal of Science Culture and Sport 2/Special Issue 1* (Şubat 2015): 619

¹¹ Abdulhamit Birışık, "Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 20/2* (2011): 10.

¹² Abdulhamit Birışık, "Mevdûdî" İslâmcılığının Türkiye'ye Giriş Biçimi ve Türkiye İslâmcılığına Etkisi", *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri* (İstanbul 17-19 Mayıs 2013), ed. İsmail Kara - Asım Öz (İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2013), 386.

¹³ Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî, *İslam Anayasası*, trc. İhsan Toksarı (İstanbul: Nadir Yayınları, 1969), 34; Osman Zahid Çifçi - Hüsametdin Erdem, "İslam Siyaset Tarihinde Din ve Devlet İlişkisi", *İstem 11/22* (2013): 122.

Suriye, Filistin ve Mısır'ı kapsayan üç aylık bir yolculuğa çıkması onun bu konudaki gayretini ortaya koyması açısından önemli bir olaydır. Bu seyahatten elde ettiği ilmi verileri tefsirinde kullanmış ve tefsirde önemli bir ilke imza atmıştır.¹⁴

Kısaca Mevdûdî'nin yaşadığı siyasi konjonktüre ve Kur'ân'a bakışına bu şekilde değindikten sonra konumuz olan “مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ” ifadesini Kur'ân'da geçtiği bağlama göre ele alacağız.

3. TEFSİRLERDE “مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ” İFADESİNİN YORUMLANMASI

“مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ” ifadesi Hz. Yûsuf, kardeşleri ve saray görevlileri arasında yaşanan olayın ve aralarında geçen diyalogun üzerine söylenmiştir Kur'an'da bu olay ve diyalog şöyle anlatılmaktadır:

“Yûsuf, kardeşlerinin zahire yüklerini hazırlatırken, ölçü kabı olarak kullanılan su tasını öz kardeşinin yüküne koydu. Arkasından bir görevli: "Ey yolcular kafilesi, sizler hırsızınız" diye seslendi (70). Yûsuf'un kardeşleri, görevlilere dönerek "Ne kaybettiniz?" dediler (71). Görevlilerden biri dedi ki; “Ölçü kabı olarak kullanılan kralın su tasını kaybettik. Onu geri getirene ödül olarak bir deve yükü zahire verilecek buna ben kefilim.” (72). Yûsuf'un kardeşleri “Allah aşkına, siz de biliyorsunuz ki, biz bu ülkeye kargaşa çıkarmak için gelmedik, biz hırsız değiliz” dediler (73). Görevliler; “Peki eğer yalan söylüyorsanız, size göre hırsızlığın cezası nedir?” dediler (74). Yûsuf'un kardeşleri “Hırsızlığın cezası, taşı yükünde bulduğunuz kimsenin karşılık olarak tutulmasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız” dediler (75). Yûsuf, öz kardeşinin valizinden önce üvey kardeşlerinin valizlerini aradı, sonra taşı öz kardeşinin valizinden çıkardı. Biz Yûsuf'a böyle bir plana başvurmayı ilham ettik. Çünkü kralın yasalarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın bu alıkonmayı dilemiş olması müstesna. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her bilenden daha üstün bir bilen vardır (76).” (Yûsuf 12/70-76)

Yûsuf sûresi 76. âyette geçen söz konusu ifadenin tefsirlerde ele alınışına geçmeden önce bu ifadenin öncesinde yer alan “كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ” kısmında geçen “كَادَ” fiili ve bu ifadenin anlamı üzerinde durmamız yararlı olacaktır. Çünkü “مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ” ifadesi, öncesindeki “كَذَلِكَ كِدْنَا

¹⁴ Abdulhamit Birışık, “Mevdûdî İslâmcılığının Türkiye'ye Giriş Biçimi ve Türkiye İslâmcılığına Etkisi”, 380-381.

”يُؤَسِّفُ” ifadesinin gerekçesi ve açıklaması olarak yorumlanmıştır. Müfessirler söz konusu ifadede yer alan ”كَادَ” fiilinin Allah’a izafe edildiğinde ne anlama geldiği üzerinde durmuşlardır. Bazı müfessirler bu kelimenin yapmak ve takdir etmek,¹⁵ bazıları tuzak kurmak anlamında¹⁶ diğer bir kısmı ise bu tuzağı Yûsuf’a ilham etmesi, vahyetmesi ve öğretmesi manalarında olduğunu söylemişlerdir.¹⁷ Kimi müfessirler ve dilciler de ”كَادَ” fiilinin bu âyette Allah’ın dilemesi ve istemesi anlamında kullanıldığını ifade etmişlerdir.¹⁸

Söz konusu görüşlere baktığımızda ”كَادَ” fiiline Allah’ın tuzak kurması manasını verenlerin dışında diğerlerinin söyledikleri, nihayetinde aynı sonuca ulaştırmaktadır. Yani Allah’ın takdir etmesi, ilham etmesi, vahyetmesi, öğretmesi ve dilemesi manalarının hepsinin bulunduğu nokta Allah’ın, Hz. Yûsuf ve kardeşleri arasındaki bütün bu olanları istemesi ve takdir etmesi demektir. Nitekim Muhammed b. Uzeyz (Uzeyr) es-Sicistânî (ö. 330/941) ve Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009) ”كَيَّدَ/keyd” kelimesinin anlamlarından birisinin de dilemek ve istemek olduğunu ifade ederler. Ayrıca Sicistânî ”كَيَّدَ/keyd” kelimesinin Allah hakkında kullanıldığında dilemek ve istemek; kullar hakkında kullanıldığında ise bir şeyin olması için hile yapmak, tuzak kurmak ve plan yapmak manasında olduğunu söyler.¹⁹

¹⁵ Ebû'l-Hasan Mukâtil b. Süleyman el-Ezdî el-Horasânî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* thk. Ahmed Ferîd (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003), 2: 158; Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2000), 16: 186.

¹⁶ Ebû İshâk Ahmed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî, 2002), 5: 242; Muhyi's-Sünne Ebû Muhammed el-Huseyn el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemir vd. (Riyad: Dâru Taybe, 1411), 4: 262; İbn Kesîr Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-âzîm*, thk. Sâmi Muhammed Selâme (Riyad: Dâru Taybe, 1999), 4: 401.

¹⁷ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2004), 2: 595; Ebû'l-Kasım Mahmud b. Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl*, thk. Adil Ahmed Abdü'l-Mevcûd-Ali Ahmed Mu'avvid, (Beyrut: Mektebetü'l-'ubeykân, 1404), 3: 310; Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-fîkr, 1981), 18: 186; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tûnus: ed-Dâru't-Tûnisîyye, 1984), 13: 31.

¹⁸ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *el-Furûku'l-lügaviyye*, thk. Muhammed İbrahim Selîm (Kâhire: Dâru'l-ilm ve's-sekâfe, 1997), 259; Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1984), 4: 261; Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi, *el-Burhân, fi ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim (Kahire: Dâru İhyâi'l-kütübî'l-Arabî, 1957), 4: 139; Muhammed b. Muhammed Murtaza ez-Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs* thk. Abdüsettar Ahmed Ferâc (Kuveyt: Matbaatü hükümeti'l-Kuveyt, 1971), 9: 120.

¹⁹ Muhammed Uzeyr es-Sicistânî, *Garîbü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Edip Abdülvahîd (Suriye: Dâru Kuteybe, 1995), 397.

Ebû Hilâl el-Askerî bu kelimenin dileme manasında olduğuna, devamındaki “إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ” ifadesini delil gösterir.²⁰ Kelimeyi daha detaylı ele alan Râgıb el-İsfahânî ise kelimenin olumlu ve olumsuz kullanımlarına dikkat çekerek, övgü gerektiren işlerde kullanılmasının kınamayı gerektiren işlerde kullanılmasından daha yaygın olduğunu ifade ederek ilgili âyeti örnek verir.²¹ Seyyid Kutub (ö. 1966), Râgıb ile aynı görüşü paylaşmakta ve “كَيْدٌ / keyd” kelimesinin “hem iyilik hem de kötülük için hazırlanmış tuzak” anlamına geldiğini, âyette bu kelimenin kullanılmasının tesadüf değil, Kur'ân'ın üslup inceliği olduğunu söyler. O, kurulan bu tuzağın Hz. Yûsuf'un faydasına, Bünyâmin ve diğer kardeşlerinin ve geçici de olsa babası Hz. Ya'küb'un zararına olduğunu tek kelimedeki ifade etmek için “كَيْدٌ / keyd” sözcüğünün kullanıldığını söylemektedir.²²

Âyette geçen “كَادَ” fiiline tuzak kurma manası verenler, kendisinde bir hikmet ve maslahat bulunan meşru bir hedefe ulaşmada dini bir emre aykırı olmaksızın ve dini bir aslı yok etmeksizin bunun caiz olduğuna bu âyeti delil getirmektedirler. Allah'ın dilemesi, ilham etmesi ve takdir etmesi manası verenler de aynı gerekçeyle Allah için bu eylemi caiz görmekte ve bu âyeti delil getirmektedirler.²³

Allah'ın niçin böyle bir çözüm yolu murat ettiğinin gerekçesini açıklayan “مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ” ifadesine gelince söz konusu ifade daha önce de işaret edildiği gibi öncesinde yer alan “كَذَلِكَ كَذَّبَ يُوسُفُ” / Yûsuf'un böyle yapmasını diledik.” kısmındaki dilemenin ve takdirin nedenini açıklamaktadır. Müfessirler âyetin bu kısmının Hz. Yûsuf'un neden böyle davrandığını açıkladığını ortaya koyduğunda neredeyse ittifak etmektedirler. Erken dönemden başlayarak müfessirlerin görüşlerine baktığımızda birtakım nüanslar dışında pek çok müfessir, kralın idaresi altında bulunan Mısır'da hırsızlık yapan birisine o gün uygulanan cezanın, hırsıza, çalınan malın iki katının ödettirilmesi ve dövülerek cezalandırılmasının ardından serbest bırakılması şeklinde olduğunu söylemektedirler. Bu cezanın da Hz. Yûsuf'un, kardeşi Bünyâmin'i alıkoyması için yeterli olmadığı görüşünde birleşmektedirler. Müfessirler Hz. Yûsuf'un, kardeşini yanında alıkoyabilmesi için başka bir çaresinin olmadığını, Allah'ın ona böyle bir

²⁰ el-Askerî, *el-Furûku'l-lüğaviyye*, 259

²¹ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnan ed-Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-kalem, 2009), 728.

²² Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru's-şurûk, 1972), 13: 2000.

²³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2: 158; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16: 186; Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 2: 595; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 310; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18: 186; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13: 31.

çıkış yolunu ilham edip öğrettiğini, Hz. Yûsuf'un da buna göre hareket ederek devamındaki olayların yaşandığını söylemektedirler.²⁴

Müfessirlerin ortaya koyduğu yaklaşımdan anlaşıldığına göre Hz. Yûsuf, eğer kralın ülkesindeki kanunlar ona kardeşini yanında alıkoyma imkânı tanımış olsaydı bundan istifade edecekti. Ancak buna imkân olmadığı için Allah'ın kendisine bildirdiği planı uygulamıştır.

Müfessirlerin üzerinde durduğu bir diğer konu ise 70-76. âyetler arasında bahsedilen olayda olduğu gibi tuzak kurmanın ve hile yapmanın dinen caiz olup olmadığı, özellikle de bir peygamberin böyle bir yola başvurup vuramayacağı meselesidir. Onlar, söz konusu âyetlerden 76. âyeti delil getirerek hakkında tersine açık bir nas bulunmadığı, dini bir aslı ortadan kaldırmadığı ve meşru bir gerekçeye dayandığı zaman, bir zararı defetme ve bir maslahatı temin etme amacına yönelik olarak tuzak kurmanın ve plan yapmanın caiz olduğu konusunda neredeyse görüş birliği içerisindeyler.²⁵

İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) ise buna karşı çıkararak bir maslahatı elde etmek ve zararı defetme amacıyla da olsa hile yapmanın doğru olmayacağını, buna cevaz verenlerin ise büyük bir yanılğı içerisinde olduğunu söylemektedir.²⁶ Bu görüşünün bir yansıması olarak Hz. Yûsuf'un talep ettiği görevin üst bir yetkilinin görevlendirmesi olarak değil tamamen ülkenin yönetimini kendisine bırakması olarak yorumlamaktadır.²⁷ İleride değineceğimiz üzere Mevdûdî de aynı görüşü taşımaktadır. Mevdûdî'nin İbnü'l-Arabî'nin bu görüşünden etkilenerek görüşünü buna dayanarak temellendirdiği yorumuna gidilmiştir.²⁸

²⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 2: 595; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 310; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, 4: 261; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18: 186; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1994), 3: 52; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 13: 31.

²⁵ Ebû Bekir er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî (Beyrut: Dâru İhyai't-türâsi'l-Arabî, 1994), 4: 392; Ebü'l-Hasen Şemsü'lislâm İmâdüddîn Alî b. Muhammed b. Alî el-Herrâsî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Musa Muhammed Ali-İzzet Abd Atıyye (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1985), 4: 233; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 310; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006), 11: 414; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-âzîm*, 4: 401.

²⁶ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 2003), 3: 70.

²⁷ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 3: 60.

²⁸ Muammer Arangül, *İslam Hukuku Açısından Kanunların Bağlayıcılığı* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017), 334.

Hız. Yûsuf'un böyle bir tedbir uygulaması meselesine gelince, bu husus devamındaki الله مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ...“çünkü kralın yasalarına göre, kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah bunu dilemiş olması müstesna...” ifadesi ile açıklanmaktadır. Mevcut durumda kralın yasaları Hız. Yûsuf'a, kardeşi Bünyâmin'i yanında alıkoyma imkânı tanımamaktaydı. Bu nedenle Allah'ın dilemesi ile bu olay gerçekleşmiş, Hız. Yûsuf kendisine ilham edilen planı uygulamaya koymuş ve kardeşini alıkoyuştur. Hız. Yûsuf'un bu yaptığının meşru bir gerekçeye dayandığı, âyetin bu kısmıyla açıklanırken devamında da bunun Allah'ın kendisine verdiği bir üstünlük ve lütuf olduğu, “نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّنْ نَّشَاءُ” / Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz” ifadesiyle ortaya konmuştur. Nitekim müfessirler Hız. Yûsuf'a yaşadığı bu olayda edindiği tecrübe ve olayları yönetme kabiliyetinin ona verilen bir üstünlük olduğunu ifade ederler.²⁹

Âyette geçen “Allah'ın dilemesi” ifadesini müfessirler mevcut kanunlara göre Hız. Yûsuf'un, kardeşini yanında alıkoymasının mümkün olmadığı, bunun Allah'ın dilemesi ve yardımıyla gerçekleştiği şeklinde açıklamaktadırlar. Onlara göre bu çözüm de Allah'ın, Hız. Yûsuf'un kardeşlerine kendi şeriatlerindeki hükmü söyletmesi, ona razı olmaları ve bu hükmün Hız. Yûsuf tarafından kralın hükmü gibi uygulanması şeklinde olmuştur.³⁰

Üzerinde durulmaya değer bir konu da âyetteki “دِينِ الْمَلِكِ / melikin dini” ifadesidir. Taberî (ö. 310/923), bu konudaki görüşleri ve rivâyetleri naklettikten sonra görüşleri özetleyerek “melikin dini” ifadesine; “سُلْطَانٌ / kralın otoritesi”, “حُكْمُ الْمَلِكِ / melikin yönetimi”, “قضاء الملك / melikin hukuku” gibi manalar verildiğini ifade eder ve her ne kadar farklı lafızlar kullansalar da hepsinin birbirine yakın anlamlarda olduğunu belirtir. Ayrıca Hız. Yûsuf'un, kardeşini alıkoyarken ona yaptığı muamelenin ve verilen bu cezanın, melikin bilgisi dâhilinde ve rızası ile yapıldığını söylemektedir.³¹

Taberî'nin ortaya koyduğu bu görüş diğer pek çok müfessir tarafından da dile getirilmiş ve savunulmuştur. Onlara göre Allah'ın dilemesiyle Hız. Yûsuf kendisine öğretilen planı uygulamış ve bu plan gereği verilecek

²⁹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2: 159; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 6: 191; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 2: 596; Ebû Ali Fadl b. Hasen et-Tabersî, *Mecmeu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Murtezâ, 2006), 5: 337.

³⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 6: 187; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, 2: 595; Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 4: 262; İbnü'l-Cevzî *Zâdü'l-mesîr*, 4: 261; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18: 186; Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, *Envarü't-tenzîl ve esrarü't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.), 3: 172.

³¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 6: 188-190.

cezayı kralın cezası gibi algılanmasını takdir etmiştir. Böylece kralın kanunlarında olmamasına rağmen Hz. Ya'küb'un şeriatinde var olan kanunları uygulatarak kardeşi Bünyâmin'i yanında alıkoymasını sağlamıştır.³²

4. MEVDÛDÎ'NİN YÛSUF 12/74. ÂYETİ YORUMLAMA BİÇİMİ

Mevdûdî "وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا" (Bir müminin bir mümini öldürmesi yakışık almaz.) (en-Nisâ 4/92) ve "وَمَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ" (Allah'ın çocuk edinmesi yakışık almaz.) (Meryem 19/35) ifadelerine benzerliklerinden dolayı "Kardeşini kralın kanununa göre alıkoyması yakışık almazdı." şeklinde anlamlandırmaktadır. Mevdûdî'ye göre âyeti böyle anlamlandırmazsak Hz. Yûsuf bir peygamber olarak kendi bireysel problemi için İslami olmayan yasaya uymuş olacaktır. Çünkü Hz. Yûsuf'un nihai amacı Mısır'ı İslami yasalar ile yönetilen bir memlekete dönüştürmektir. Eğer böyle bir tasarrufta bulunduğu var sayılırsa amacına aykırı bir iş yapmış olacak ve İslami olmayan bir yasaya uymak sûretiyle mevcut İslami olmayan yönetimi güçlendirmiş olacaktır.³³

Mevdûdî, "وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا" ifadesinin devamında gelen "إِلَّا أَنْ يُشَاءَ اللَّهُ" ifadesini "Allah'ın (Hz. Yûsuf'un İslami olmayan bir yasaya başvurmayı) dilemesi hariç kardeşini kralın kanununa göre alıkoyması yakışık almazdı" şeklinde anlamlandırmaktadır. Yani Mevdûdî'ye göre eğer Allah dilemiş olmasaydı Hz. Yûsuf kardeşini ancak İslami olmayan bir yasa ile yanında alıkoymabilecekti. Bu, Hz. Yûsuf için olumsuz bir durum olacağı için Allah onu bundan korumuştur. Mevdûdî'ye göre Hz. Yûsuf'un, devlet görevlileri vasıtasıyla kardeşlerine sorarak hırsızlığın cezasını öğrenmesi, sergilenmekte olan planın bir parçası olarak Allah tarafından bir lütf olarak kendilerine öğretilmiştir. Söz konusu lütf da Allah'ın, Hz. Yûsuf'u kendi şahsi meselesi için Mısır kralının İslami olmayan yasasına başvurmadan korumasıdır. Mevdûdî kralın yasasına göre kardeşini yanında alıkoymaması için bir neden olmadığını düşünmektedir.³⁴

Mevdûdî, âyette geçen "melikin dini" ifadesini kendi kanaatini destekler mahiyette yorumlamaktadır. Bu ibareyi "kralın ülkesinin yasaları" anlamında kullandığı için dini, geniş anlamda hayatın her alanına nüfuz eden ilkeler bütünü olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda Hz.

³² Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.), 3: 64; İbnü'l-Cevzî *Zâdü'l-mesîr*, 4: 261.

³³ Ebü'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 2: 483-485.

³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 483-485.

Peygamber'in görevi sadece Allah'ın birliğine inanmayı sağlamak değil onu kültürel, siyasi, sosyal ve hukuk gibi hayatın diğer alanlarında dini hâkim kılmak olacaktır. Çünkü din, inananları İslami olmayan yasaları benimsemekte serbest bırakmamıştır. Mevdûdî Müslümanların bu konuda bir özgürlüğe sahip olmadıklarını, bu yanlış algı yüzünden İslami yasaların günümüze hâkim olmadığını ve Müslümanların bunu sağlama yönünde ihmalkâr davrandıklarını söylemekte ve söz konusu âyeti “(Yûsuf) kardeşini melikin yasasına göre alkoymaya yetkili değildi” şeklinde yorumlayanları İslami olmayan yasaları benimsemekle ve destekçisi olmakla suçlamaktadır. Çünkü Mevdûdî'ye göre ülkelerin yasaları da dinin farz ibadetleri gibi din lafzının kapsamına girmektedir.³⁵

Mevdûdî'ye göre Hz. Yûsuf görev başında iken İslami bir düzen kurma çabasında idi ve bunu tedrici olarak yapıyordu. Yani Mevdûdî Hz. Yûsuf'un görev süresi içerisinde İslami olmayan kanunların yürürlükte olduğunu kabul etmektedir. Ancak kendi şahsi meselesi için söz konusu kanunları kullanarak maslahatına göre amel etmenin Hz. Yûsuf'a yakışmayacağını vurgulamaktadır. Mevdûdî bu durumu Hz. Peygamber'in henüz hakkında âyet inmemiş olmasına rağmen içki ve faiz gibi günahlardan uzak durması ile kıyaslamaktadır.³⁶

Mevdûdî bu yorumlarında Hz. Yûsuf'un, -yetkisi olsa bile- yaşadığı ülkenin kanunlarına göre herhangi bir tasarrufta bulunarak kardeşini yanında alkoymasının ona uygun bir davranış olmayacağı kanaatindedir. İslami olmayan bir kanunu kullanarak bu şekilde bir davranışta bulunmasının onun risalet görevinin ruhuna uygun olmayacağını söylemektedir. Çünkü nihai amacı mevcut sistemi değiştirmek olan bir kimsenin talip olduğu görevde önemli ayrıcalıklar ve yetkilere sahip olmasını icap ettirmektedir. Eğer sadece mevcut yasaların dışına çıkmayacağını taahhüt eden kimse Mevdûdî'nin öngördüğü peygamber prototipine uygun olmayacaktır. Bundan dolayı Mevdûdî'nin, “ وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهَا حَيْثُ وَرَدَّهَا بِرَحْمَتِنَا وَنَحْنُ الْمُسْلِمُونَ / İşte böylece Yûsuf'u yeryüzünde yerleştirdik. Nereyi isterse orada yerleşirdi.” (Yûsuf 12/56) ifadesinin nasıl anlamlandırdığı bu bağlamda büyük önem arz etmektedir.

Mevdûdî bu âyetin, Hz. Yûsuf'un ülkenin yasalarının verdiği yetkilerle yetinerek görev yaptığı ve yetkisi olmayan konularda yetki aşımı yaparak çatışma içine girmediği fikrine olumsuz yaklaşmaktadır. Özellikle şahsi maslahatını gözeterik yönetim verdiği yetkiyi kullandığı ve İslam hükümlerini uygulama konusunda ısrarlı olmadığı gibi bir görüşü kabul

³⁵ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 483.

³⁶ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 483-485

edilemez bulmaktadır. Çünkü ona göre böyle bir görev teklifini bir peygamberin kabul etmesi düşünülemez. Bu durumda Hz. Yûsuf'un talip olduğu görev ve sahip olduğu yetkiler geniş ve önemli olmalıdır. Onun için Mevdûdî öncelikle Hz. Yûsuf'un krala yaptığı teklifin bir memuriyet talebi olup olmadığını sorgulamaktadır.³⁷

Mevdûdî'ye göre Hz. Yûsuf'un buğdayları muhafaza ederek gelmekte olan kıtlığa göre halka dağıtımını yönetmesi, müfessirleri üstlendiği görevin mahiyeti konusunda yanılmıştır. Ona göre Hz. Yûsuf bir hazine müsteşarı ve kıtlık dönemini yönetmesi için atanmış bir maliye görevlisi değildir. Aksine ona tam yetki verilerek ülkenin tamamının yönetimi devredilmiştir. Hz. Yûsuf için, “قَالُوا نَفَقْدُ صُوعَ الْمَلِكِ وَلَمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ /Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var dediler. (İçlerinden biri:) Ben buna kefilim, dedi.” (Yûsuf 12/72) âyetinde “melik” ifadesinin kullanılmasından, babası ve üvey annesini tahta oturtmasından³⁸ ve kendisine mülk verdiği için Allah'a şükretmesinden³⁹ hareketle bu yargıya ulaşmaktadır. Böyle bir yargıya ulaştığı için 56. âyeti “Böylece Yûsuf'a ülkede iktidar verdik. Artık ülkenin her yanına istediği gibi tasaruf etme hakkına sahip olmuştu” şeklinde çevirmiştir.⁴⁰

Ayrıca Mevdûdî bu görüşünü Kitab-ı Mukaddes'teki bilgilerle de teyit etmektedir. Yaratılış bölümü 40: 40-41. pasajlarda kralın Hz. Yûsuf için “Sarayımın yönetimini sana vereceğim. Bütün halkım buyruklarına uyacak. Tahttan başka senden üstünlüğüm olmayacak. Seni bütün Mısır'a yönetici atıyorum.” demiştir. Ayrıca mührünü parmağından çıkarıp Hz. Yûsuf'un parmağına takması, ona ince ketenden giysi giydirip boynuna altın zincir takması ve onu kendi yardımcısının arabasına bindirmesi de Hz. Yûsuf'un, kral tarafından ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Kralın, “Mısır'da senden izinsiz kimse elini ayağını oynatmayacak.” (Yaratılış 40: 45) şeklindeki ifadesi Hz. Yûsuf'a çok üst düzey bir yetki verildiğini göstermektedir.⁴¹

Kutsal Kitap'ta anlatılanları temel alarak Mevdûdî, Müslümanları yönetimi ele geçirme ve İslam hükümlerini uygulamaya alma konusunda aciz olmakla ve peygamberlere gerçeği yansıtmayan imajlar nispet etmekle itham etmektedir. Yani Hz. Yûsuf için sahip olduğu yetkiye rağmen İslami olmayan bir kanunla kardeşini yanında alıkoyma ihtimalinden söz etmeyi Hz. Yûsuf'a yöneltmiş bir aşığılama olarak nitelendirmektedir.

³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 474-475.

³⁸ Bk. Yûsuf 12/100.

³⁹ Bk. Yûsuf 12/101.

⁴⁰ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 471-472.

⁴¹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 472.

Bu durumu da ahlaki olmayan davranışları benimseyen Yahudilerin, peygamberlerine benzer ahlaksızlıkları nispet ederek kendilerini temize çıkarma çabasıyla benzer görmektedir. Mevdûdî'nin böyle bir yorumda bulunmasının nedeni kanaatimizce Müslümanların, İslami olmayan kanunlarla yönetilen hükümetlerde söz konusu kanunlara sadık kalarak görev almalarına bu âyetleri delil getirerek ruhsat verenlerin olmasıdır. Nitekim "İslami olmayan yönetimlerin otoritesi altına giren kimi Müslümanlar bu yönetime hizmet etmek istemişler, fakat İslam'ın talimatı ve Müslüman atalarının sergilediği örnekler önlerine dikilmiş ve utanmışlardı. Bu yüzden şuurlarını pasif hale getirmek sûretiyle bu âyetin hakiki anlamından sarf-ı nazar ettiler ve peygamberin İslami olmayan kanunlarla yönetilen bir ülkenin gayri müslim yöneticisine hizmet etmek azmiyle memuriyet peşine düştüğü şeklinde sapturdılar."⁴² ifadesi bu kanaatimizi güçlendirmektedir.

Mevdûdî'nin 72. âyette geçen "melik" ifadesinden Hz. Yûsuf'un kastedildiği yönündeki iddiasına delil olarak ileri sürdüğü 100. âyette anne ve babasını tahta oturtmasından bahseden âyetteki "arş" kelimesinin, kralın tahtı olduğuna işaret eden herhangi bir delil ve rivâyet mevcut değildir. Müfessirler bu kelimenin krallara özgü taht olmadığını, günlük hayatta kullanılan, üzerinde oturulan ve istirahat edilen bir yatak olduğunu söylemektedirler.⁴³ Mevdûdî'nin, Hz. Yûsuf'un sınırlı yetkilere sahip olup krala bağlı bir yönetici olmadığı, ülkenin her tarafında söz sahibi bir yönetici olduğu yönündeki iddiasına delil olarak getirdiği 101. âyetteki "رَبِّ" ifadesini, Hz. Yûsuf'un sınırsız yetkilere sahip olduğuna delil kabul etmek isabetli görünmemektedir. Çünkü müfessirler "مِنَ الْمَلِكِ" ifadesindeki "مِنَ" harf-i cerrini ba'zıyye manasına geldiğini söylemektedirler.⁴⁴ Bu da onun iddia ettiği gibi ülkenin tamamını kapsayan bir yetki değil yetkileri sınırlandırılmış bir görev olduğunu göstermektedir.

Kendisini destekleyen verilerin az olması sebebiyle klasik kaynaklardaki rivâyetlerin yerine Kitâb-ı mukaddes'teki rivâyetleri öne çıkarmıştır. Bunun yanında Hz. Yûsuf'un şeriatı uygulama konusunda ne kadar hassas olduğuna değinirken nedense insanlara iftira etmenin ne kadar büyük bir günah olduğuna ve şahsi maslahatı için kardeşine iftira eder konuma düşmesini hiç değerlendirmeye almamaktadır.

⁴² Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 472-473.

⁴³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2: 163; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 16: 267-268; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18: 216.

⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 327; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 18: 221.

SONUÇ

Hız. Yûsuf'un İslami olmayan bir yönetimde kardeşini alıkoymasını ilk dönemden itibaren Hız. Yûsuf'un başka alternatif bulamadığı için Hız. Ya'kûb'un şeriatine uygun hareket ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca böyle bir uygulama yapılarak hem kardeşlerin onayı alınmış hem de kral buna muvafakat etmiştir. Dolayısıyla Allah'ın dilemesiyle hükmün uygulanabilirliği sağlanmış ve taraflar hükme razı olmuşlardır. Bu hükmün herkes tarafından kabul edilmesinin en önemli sebebi kardeşlerin razı olacağı hukukun tercih edilmiş olmasıdır. Nitekim âyetin bağlamında kardeşlerin buna razı oldukları ve itiraz etmedikleri görülmektedir. Ayrıca Mısır gibi merkezi otoritenin güçlü olduğu bir devlette, kralın olayın taraflarından ve müdahillerinden biri olduğu bir davada, onun izni olmadan böyle bir hükmün verilebilmesi mümkün görünmemektedir. Taberî'nin kralın rızası ile bu hükmün uygulandığı yönündeki görüşü bu yaklaşımımızı desteklemektedir.

Mevdûdî'nin genel kanaate aykırı biçimde Hız. Yûsuf'un, kardeşini Hız. Ya'kûb'un şeriatine yerine dönemin hukukunu benimseyerek alıkoymasının yakışık almayacağı yönünde yorum yapmasında, içinde yaşadığı siyasi ve sosyal ortamın payı büyüktür. Çünkü Müslümanların baskı altında olduğu bir dönemde İslami olmayan kanunlarla yönetilen hükümetlerde görev alacak kimselerin bu âyeti ruhsat olarak görmeleri Mevdûdî'yi bu düşünceye sevk eden en önemli amildir. Dolayısıyla bu görüş ilmi bir kaygıdan öte konjonktürel bir tepkinin ürünü olmalıdır. Ayrıca klasik dönemden modern döneme kadar müfessirler, konuya hükmün İslami olup olması açısından yaklaşmamışlardır. Bunun yerine bu olayı mevcut problemin Hız. Yûsuf'un maslahatına uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması açısından ele almışlardır. Buradan hareketle bir yönetimdeki hükmün İslam'ın hükümleri arasında yer alması yanında Müslümanların sorunlarını çözmeye fonksiyonel olup olmamasının da önemsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Anıs, Ahmad. "Mevdûdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Arangül, Muammer. *İslam Hukuku Açısından Kanunların Bağlayıcılığı*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2017.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *el-Furûku'l-lüğaviyye*. Thk. Muhammed İbrahim Selîm. Kâhire: Dâru'l-ilm ve's-sekâfe, 1997.
- Başkan, Ömer. *Kur'an Yorumunun Politik Bağlamı Mevdudi Örneği*. Ankara: Berikan Yayınları, 2010.
- Begavî, Muhyî's-Sünne Ebû Muhammed el-Huseyn. *Me'âlimü't-tenzîl*. Thk. Muhammed Abdullah en-Nemir vd. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1411.

- Beyzâvî, Abdullah b. Ömer. *Envarü't-tenzîl ve esrarü't-te'vîl*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Birişik, Abdulhamit. "Ebû'l-A'lâ Mevdûdî'nin Kur'ân Yorumunu Şekillendiren Temel Dinamikler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/2 (2011): 1-20.
- Birişik, Abdulhamit. "Mevdûdî İslâmcılığının Türkiye'ye Giriş Biçimi ve Türkiye İslâmcılığına Etkisi". *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri* (İstanbul, 17-19 Mayıs 2013). Ed. İsmail Kara - Asım Öz. 379-403. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.
- Büyük, Enes. "Mevdûdî'nin Enfâl 67 ve 68. Âyetler Hakkındaki Yorumuna Eleştirel Bir Yaklaşım". *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD)* 2/1 (Ağustos 2015): 89-12.
- Cessâs, Ebû Bekr er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Sadık el-Kamhâvî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabi, 1994.
- Çiççi, Osman Zahid - Erdem, Hüsamettin. "İslam Siyaset Tarihinde Din ve Devlet İlişkisi". *İstem* 11/22 (2013): 117-129.
- Çonkor, Burhan. "Mevdûdî'yi Kitâb-ı Mukaddes'e Müracaata Sevk Eden Âmiller". 21. *Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/11 (Ekim 2015): 161-178.
- Herrâsî. Ebû'l-Hasen Şemsüislâm İmâdüddîn Alî b. Muhammed b. Alî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Thk. Musa Muhammed Ali-İzzet Abd Atıyye. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1985.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tûnus: ed-Dâru't-Tûnisiyye, 1984.
- İbn Kesîr. Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'âzîm*. Thk. Sâmi Muhammed Selâme. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1999.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003.
- İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdu'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr*. 9 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1984.
- İsfehânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Thk. Safvân Adnan ed-Dâvûdî. Dımeşk: Dâru'l-kalem, 2009.
- Karataş, Ali. "Mevdûdî'nin (1903-1979) Tefsirinde Müteşâbih". *International Journal of Science Culture and Sport* 2/Special Issue 1 (Şubat 2015): 605-622.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. *el-Câmi'u li ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 22 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006.
- Kutub, Seyyid. *Fî zilâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru's-şürûk, 1972.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*. Thk. Fâtıma Yûsuf el-Haymî. 5 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2004.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *en-Nüket ve'l-uyûn*. Thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.

- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *İslam Anayasası*. Trc. İhsan Toksarı. İstanbul: Nadir Yayınları, İstanbul, 1969.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhîmü'l-Kur'ân*. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasan el-Ezdî el-Horasânî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Thk. Ahmed Ferîd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 2003.
- Özcan, Azmi. "Hindistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Özcan, Azmi. "Pakistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1981.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed. *el-Keşf ve'l-beyân*. Thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî, 2002.
- Sicistânî, Muhammed Uzeyr (Uzeyz). *Garîbü'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Edip Abdülvahid. Suriye: Dâru Kuteybe, 1995.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadîr*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1414/1994.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2000.
- Tabersî, Ebû Ali Fadl b. Hasen. *Mecmeu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Murtezâ, 2006.
- Yıldırım, Ayşe. *Hakimiyet Kavramıyla İlgili Olarak Tefhimu'l Kur'ân'da Yer Alan Yorumların Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed Murtazâ. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Thk. Abdüssettâr Ahmed Ferâc. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaatü hükûmeti'l-Kuveyt, 1971.
- Zemahşerî. Ebü'l-Kasım Mahmud b. Amr. *el-Keşşâfan hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*. Thk. Adil Ahmed Abdü'l-Mevcûd - Ali Ahmed Mu'avvid. 6 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-'ubeykân, 1404.
- Zerkeşi, Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân, fî ulûmi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. 4 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-kütübî'l-Arabî, 1957.